

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 5-Х КЛАСАХ НУШ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Анотація. Формування ключових компетентностей НУШ на уроках громадянської та історичної освітньої галузі є важливим напрямом в діяльності кожного вчителя, адже це – головна мета сучасної школи. Метою даної статті є дослідження можливостей (тем та прийомів) модельної навчальної програми «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Васильків І.Д., Димій І.С., Шеремета Р.В.), які сприяють успішному розвитку школярів.

Ключові слова: Нова українська школа, ключові компетентності НУШ, інноваційні технології, штучний інтелект, «кити, на яких тримається історична наука».

Annotation: Formation of key competencies of students according to NUS (New Ukrainian School) at the lessons of civic and historical education branch, is an important direction in the job of every teacher, as it is the main goal of the modern school.

The purpose of the article below is the research of the opportunities (subjects and techniques) of the model curriculum «History and Society Research. 5th-6th grades (integrated course)» for institutions of general secondary education (authors: Vasylkiv I.D., Dymiy I.S., Sheremeta R.V.). The methods described in the article contribute to the successful development of schoolchildren.

Tags: New Ukrainian School, key competencies of NUS, innovative technologies, artificial intelligence, «whales on which historical science rests».

Вступ. Навчання, спрямоване на розвиток не лише розумових здібностей, але й практичних навичок, створює основу для успішного майбутнього кожної особистості. Адже, на мою думку, найголовніше для людини – навчитися жити справжнім життям: не лише володіти теоретичними знаннями, а й уміти використовувати їх відповідно до обставин, що виникнуть у реальному світі. Задача вчителя – допомогти сформувати потрібні навички кожному учню, незалежно від предмету, який вивчається. Зусиллями всього педагогічного колективу ми матимемо змогу сформувати свідомих та дієвих людей, що стануть опорою для української нації.

Актуальність. Вимоги сучасного світу, який потребує демократичного розвитку та економічного піднесення, постають і перед молодістю незалежною Україною. Щоб піднятися до рівня найрозвинутіших країн, потрібно модернізуватися, проводити відповідні реформи та втілювати в життя раціональні методи розвитку кожної зі сфер життя. Реформування шкільної освіти є тому прикладом. Нова українська школа, за задумом

МОНУ, повинна стати школою, «в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті» [1], тобто закладом освіти, який буде формувати основні життєві компетентності.

Мета статті. Середня ланка закладів загальної середньої освіти вже два роки навчається за програмою НУШ. Отже, для роботи зі школярами 5-х, а в цьому році і 6-х класів, дякуючи можливості вчителям самостійно вибирати програму, підручники, я обрала модельну навчальну програму «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Васильків І.Д., Димій І.С., Шеремета Р.В.), розроблену на основі Державного стандарту базової середньої освіти. Вважаю, що мій вибір цілком відповідає головній меті Нової української школи – формуванню ключових компетентностей у здобувачів освіти. У статті хочу коротко розповісти про власний досвід використання різних педагогічних методів та прийомів, які використовую на уроках зазначеного інтегрованого курсу задля досягнення поставлених цілей

щодо підготовки школярів до успішного повсякденного життя.

Громадянські та соціальні компетентності. Формування активної громадянської позиції та розуміння своєї ролі у суспільстві – особливо важливий напрямок діяльності педагогів. Адже від розуміння взаємозв'язку між особистістю та державою залежить, наскільки буде кожен із нас готовим виконувати громадянські обов'язки та вміти правильно користуватися своїми правами. Звісно, уроки історії однозначно впливають на формування громадянської компетентності, але у поєднанні з елементами громадянської освіти ефект буде набагато кращим. Такі теми, як «Людина в Україні», «Управління державою» допомагають зрозуміти, як побудовано систему взаємодії різних прошарків та категорій населення на території нашої країни, розібратися, які функції виконують гілки влади, та як звичайна людина може вплинути на державне життя. Знайомство із термінами «держава», «суспільство», «громадянин», «вибори», «референдум» тощо дає кожному учневі відчуття єдності та захищеності з боку величезної спільноти громадян України. Вправи «Ланцюжок» (потрібно по черзі назвати та пояснити вивчені поняття), «Добери відповідності», «Дерево влади» (учні малюють державу у вигляді дерева, розташовують та підписують гілки влади – можна прикрасити фото з політичними діячами), таблиці «Форми правління», «Функції органів влади», «Прояви демократії» на перший погляд, для школярів п'ятого класу є складними, але посильними. До того ж дають позитивні результати у розумінні матеріалу та формують навички роботи з таблицями і схемами.

Тема «Дотримання прав людини» є не тільки потрібною у сучасному житті, де суворі реалії життя очікують на кожному кроці, а й цікавою. Скільки різних вправ на закріплення можна провести. Наприклад, вправа «Повітряна куля», де можна запропонувати дітям уявити життєвий шлях у вигляді польоту на повітряній кулі, де права можуть виступити у ролі палива для того, щоб піднятися вгору. Школярі можуть написати ті права на кулі, які, на їх думку, дають можливість вільно та швидко просуватися – пливати вперед по життєвому шляху. Вправа «Рятівне коло» – можна використати, як фізкультхвилинку – допоможе зрозуміти тонку межу між власними та чужими правами і свободами. Діти встають з-за парт та «надягають» на

себе уявні рятувальні кола – такий собі набір прав, за допомогою якого можна почуватися впевненими та захищеними державою серед хвиль життєвого виру. Потім усі потихеньку пересуваються по класу, намагаючись не доторкнутися краєм уявного кола один до одного. Доторкнутися своїм правом за право іншого – означає появу маленького пошкодження «рятівного кола» у кожного із учасників гри, що тягне за собою спуск кола та занурення у воду. Відповідно, висновок: якщо хтось використовує своє право для порушення свободи іншого, то страждають обоє – не тільки той, кого образили, а й той, кого буде притягнутого до відповідальності.

Для розгляду теми «Громада» варто залучити представників громадського самоврядування, хто зможе детально пояснити дітям, чим займаються органи місцевої влади, для чого вони потрібні. Також можна творчо опрацювати проблеми громади, спробувати виявити та обговорити питання, які турбують жителів міста (наприклад, порадитися з рідними – під час онлайн-навчання багато батьків є активними учасниками освітнього процесу, будучи безпосередніми свідками онлайн-уроків), шляхи їх вирішення. До речі, на першому уроці можна сформуванати нагальні та важливі для міста (вулиці), на думку дітей, проблеми, а на наступному обговорити їх із представником влади.

Уміння навчатися впродовж життя. На мою думку, дана компетентність є однією з рушійних сил, що підштовхує дитину до саморозвитку, виховує в учнів бажання розвиватися та бути кращим порівняно із вчорашнім днем. Особливо виражено прослідковується мотивація самовдосконалення та особистісного зростання при розгляді тем «Я – особистість» та «Дотримання прав людини», де, тісно переплітаючись з формуванням громадянської позиції, відбувається розуміння поняття «гідність», «самовизначення, «особистий простір». Вправа «Кроки до успіху» дає дитині можливість поставити перед собою цілі, які вона має за мету досягти. Можна запропонувати п'ятикласникам на початку навчального року визначити 5 головних задач, які вони хочуть (і зможуть) вирішити до кінця навчального року. У травні повернутися до обговорення цієї теми та зробити дослідження, скільки відсотків поставлених цілей було досягнуто.

Вільне володіння державною мовою. Питання використання української мови

як ніколи є актуальним у період збройної агресії з боку російської федерації. Утиски української мови в російській імперії, а потім і рдянському союзу вже не перше століття є для нас болючою проблемою. Надзвичайно гостро це відчувається особливо у нашому містечку. Місто Світловодськ веде свій відлік з 1954 року, будувалося робітниками, що з'їхалися з усіх куточків колишнього СРСР. Навіть, є думка, що саме заснування нового міста було актом зросійщення Центральної України. Тому особливу увагу я звертаю на мову учнів. Погодьтеся, що через масове використання гаджетів та зменшення кількості часу на читання книг, сучасні діти мають невеликий лексичний запас, їм складно чітко та ясно висловлювати власну думку, особливо у 5-ому класі. Дуже важливо навчити учнів не тільки розмовляти рідною мовою, а й вільно висловлювати власну думку, оперувати аргументами, вміти говорити гарно. Для цього ми часто працюємо з текстами параграфів, документів, цікавою інформацією. Не зважаючи на велику кількість прихильників інтерактивних вправ, вважаю, що підручник повинен бути задіяний на уроці обов'язково – ми вчимося виділяти із прочитаного головне, розуміти написане, робити висновки і вільно висловлюватися з вивченої теми. Заздалегідь домовляємося, що відповіді приймаються лише українською мовою – як у спілкуванні в школі, так і поза її межами.

Рекомендую ознайомити дітей із заборонами російської імперії української мови (як варіант, можна дати невеличке пошукове завдання), а також – діяльністю українських просвітницьких організацій XIX століття, обов'язково, зі статтею 10 Конституції України [2]. Можна використати проблемне навчання, наприклад, перед розглядом теми поставити запитання: чому російські царі настільки боялися нашої мови?

Культурна компетентність. Розвиток культурної компетентності, як і громадянської, і володіння рідною мовою на уроках курсу «Досліджуємо історію та суспільство», мені здається, відбувається постійно – на всіх уроках. Адже знання історичних фактів, так само як і діячів освіти та культури – це першочергове завдання нашого предмета. Теми «Українське мистецтво: дивуємо світ», «Спортивні звичаї минулого й сьогодення» розкривають перед п'ятикласниками широкий простір розуміння значущості внеску українського народу у загальний світовий розвиток науки і культури та викликають почуття гордості за досягнення рідного народу.

Знайомство із діячами мистецтва неможливе без фотозображень: як самих діячів, так і їхніх творчих доробків. Опрацьовуючи направлені на формування культурної компетентності теми, слід використовувати наочності у вигляді музичних творів, відеоматеріалів, віртуальних екскурсій до музеїв, палаців, пам'яток архітектури. Шкода, що останні декілька років організація екскурсійних турів по пам'ятним місцям України відкладена до кращих часів, але завдяки вебресурсам, які надають можливість онлайн-відвідування віддалених в територіальному плані об'єктів, ми можемо зануритися у світ культурних надбань, наприклад:

- НУШ: Досліджувати, не виходячи з дому. 29 онлайн-музеїв аби урізноманітнити уроки [3];

- Національно-історична бібліотека України. Віртуальні екскурсії музеями України та світу [4];

- Музеї України просто неба [5].

Інформаційно-комунікативна компетентність. Світ сучасних технологій вимагає від усіх здобувачів освіти бути медіаграмотним, адже доступ до інтернет-ресурсів – це і широкі можливості, і приховані небезпеки. Уміння знаходити потрібну інформацію, навички використовувати вебзастосунки задля зацікавлення учнів, покращення сприйняття ними нового матеріалу, різноманітні способи комунікації, способи перевірки знань – погодьтеся, для вчителів та дітей це справжній скарб, яким потрібно вміти користуватися. П'ятикласники формують інформаційно-комунікативну компетентність не лише при вивченні теми «Світ інформації», яка розповідає про інфопростір та дезінформацію, пояснює, як розрізнити фейки від правдивих фактів, а повсякчас, бо інформаційні технології – це постійні супутники сучасного онлайн-навчання. Застосунків, які можна використовувати на уроках громадянської та історичної освітньої галузі, безліч, наприклад, Learningapps [8] з неймовірно великою кількістю вправ, ребусів, кросвордів, вікторин та ігор. Вважаю доречним давати додаткові пошуково-творчі завдання, які навчають дітей критично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це і цікаво, і корисно. У 5-ому класі школярі вже чудово вміють створювати презентації (достатньо 5-6 слайдів), знаходити та презентувати повідомлення про історичних діячів, місця визначних битв, про історію краю, роду тощо.

Що стосується актуального сьогодні питання використання штучного інтелекту, то особисто я ставлюсь до ШІ досить позитивно, як до інструменту, що створений допомагати люду (можна провести паралель з винайденням перших машин – згадайте, луддитів, що вважали перші механізми злом). Перевагами використання ШІ у підготовці до уроку або безпосередньо під час освітнього процесу вважаю:

- швидкі та лаконічні відповіді – варіант, коли учень зумів правильно сформулювати питання до чату та дізнався (побачив і запам'ятав) відповідь, є кращим порівняно з бездіяльністю взагалі;
- можливість виконання творчих завдань – наприклад, запропонувати ШІ створити діалог з певною історичною особою, а потім самостійно, за допомогою отриманих знань, перевірити достовірність написаного;
- створені штучним інтелектом зображення (використовую на практиці постійно під час поповнення власного YouTube-каналу), 3-D ілюстрації, віртуальна реальність, що допоможе зануритися в історичну епоху – побачити одяг, архітектуру, вулиці міста тощо;
- генерація будь-яких видів тестових завдань за вказаною темою (з варіантами відповідей, на співставлення, за хронологією) та створення історичних задач.

Інформаційні технології є чудовою можливістю для вчителів оприлюднити власні творчі нароби через сайти, блоги, YouTube-канали, соціальні мережі тощо. Користуючись нагодою, запрошую колеги та їх учнів завітати на авторський YouTube: www.youtube.com/@OlgaKobylska, де можна переглянути відеоуроки з історії України, всесвітньої історії, правознавства та громадянської освіти.

Компетентності в галузі природничих науки, техніки й технологій. Інноваційність. Знайомство з темами «Україна – погляд крізь час» та «Світові винаходи України» допоможе дізнатися, як вчені-українці збагачували світ відкриттями в галузях природничих, технічних наук та вдосконалювали інноваційні технології. Наприклад, Петро Прокопович, винахідник рамкового вулика, сприяв розведенню бджіл у всьому світі; інженер І. Сікорський, винахідник гелікоптерів,

новатор авіабудівництва; Ілля Мечников зробив чималий внесок у розвиток біології, медицини, лауреат Нобелівської премії у галузі фізіології та медицини. Коли на уроках ми знайомимося із відомими винахідниками, учні розширюють свій кругозір не лише в галузі історії, а й інших наук.

Просторова компетентність. Одним із «трьох китів» історичної науки є історичний простір. Орієнтація учнів у просторі є дуже важливою – адже розуміння того, де саме знаходиться (чи відбулася) в територіальному плані об'єкт (населений пункт, подія, явище), є ключем до формування просторової компетентності. Знати розташування – це перший крок до розуміння причин, формування висновків та аналізу наслідків історичної події, отже, робота з картою – це невід'ємна складова на уроках громадянської та історичної освітньої галузі.

Знайомство з мапою, її видами, масштабом, «легендою» починається вже на перших уроках курсу та триває повсякчас. Темі «Територія нашої держави», «Мала батьківщина» допомагають орієнтуватися не лише у адміністративних одиницях й історично-етнографічних регіонах, а й мандрувати стежками рідного краю. Робота на контурних картах, хай навіть в умовах онлайн-навчання, на мою думку, є вкрай важливою. В мережах інтернету є чимало графічних застосунків (наприклад, Paint) та електронні версії атласів [7], що стануть у нагоді.

Розгляд розділу «Сторінки нашого минулого» потребує використання роботи з історичною (у т. ч., контурною) картою постійно. Бо що, як не «легенда карти», зможе наочно показати становище Української держави під час торування шляху до незалежності. До речі, при вивченні теми про українську діаспору, звісно, варто використовувати карту світу, показуючи країни, де знаходиться велика кількість представників нашої нації, та пояснюючи історичні аспекти та причини цього явища.

Екологічна компетентність. Слід ще раз зауважити, що предмет «Досліджую історію та суспільство» – це не лише подорож сторінками історії, а й формування розуміння школярами своєї ролі в суспільстві. Людина та суспільство є частиною природи – про це варто пам'ятати завжди. Тема «Господарство нашої держави» знайомить з природно-ресурсним потенціалом України, розповідає про види природних багатств, звертає увагу на використання людиною вичерпних ресурсів, пояснює

терміни «галузі господарства» та «сталий розвиток». Цікавою задумкою є проведення уроку із зазначеної теми на вулиці – ближче до природи, де учні можуть побачити наочно ті блага, що дарує нам природа, також можна поєднати опрацювання нового матеріалу із корисною роботою – посадкою дерев чи квітів (зазвичай, ця тема розглядається восени).

Підприємливість та фінансова грамотність. Елементи формування такої ключової компетентності як підприємливість та фінансова грамотність присутні при розгляді історії державної грошової одиниці – гривні, знайомстві з термінами «нумізмістика» й «боністика», також – при опрацюванні теми «Громада», обговорюючи, як приватні підприємці допомагають наповнювати місцевий бюджет та забезпечують місто робочими місцями. Також можна використовувати порівняння купівельної спроможності грошових одиниць, наприклад, запропонуйте дітям розв'язати історично-математичну задачу, скільки можна було купити морозива на всю зарплату у різні роки (вказати середню вартість та прибуток). Якщо серед батьків (родичів) школярів є нумізмати, можна використати чудову нагоду та запросити їх із колекціями на урок. Завдяки наявному в КЗ «Ліцей №4 «Обрій», де маю щастя працювати, музею з експонатами, зібраними спільними зусиллями, є змога використати наочність – монети та паперові гроші ХХ та інших століть.

П'ятикласникам дуже подобається приносити до школи монетки та розповідати цікаві історії про їх знаходження.

Математична компетентність. Погоджуюся з думкою, що визнає математику царицею наук, бо без математичних підрахунків в історії – ну ніяк. Ще один із «китів», на яких тримається історична наука, - історичний час: КОЛИ жили люди? Формування математичної компетентності починається із розуміння поняття «лінія часу», рахування років в період нашої та до нашої ери (розв'язок історичних задач), уміння користуватися римськими цифрами, ведення підрахунків, уміння створювати графіки та користуватися діаграмами. Для п'ятого класу становлення зазначених навичок є важливим, бо наскільки учень розбереться в них у цьому віці, залежить її розуміння історичних фактів протягом всього життя.

Приклади історичних задач, згенерованих за допомогою чату GPT:

1) Князь Володимир Великий правив Київською Руссю протягом 35 років. Який період часу охоплює його правління, якщо він почав правити у 980 році?

2) Галицько-Волинське князівство бере початок від року об'єднання – 1199 р. Скільки років минуло до завершення правління останнього князя династії Романовичів, знаючи, що він правив до 1340 року?

Висновок. Уроки громадянської та історичної освітньої галузі є достатньо сприятливою базою для формування ключових компетентностей у школярів середньої ланки НУШ, тому що завдяки їм (у поєднанні з різноманітними сучасними прийомами, інноваційними засобами та цифровими ресурсами) охоплюється широкий спектр життєдіяльності людини та складаються позитивні умови підготовки дітей до умов повсякденного буття. При творчому підході до викладання предмету, учителі мають усі можливості вплинути на формування особистості вихованців, які будуть достатньо пристосованими до самостійного життя після завершення навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
2. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-1>.
3. НУШ: Досліджувати, не виходячи з дому. 29 онлайн-музеїв аби урізноманітнити уроки. URL: <https://nus.org.ua/articles/doslidzhuvaty-ne-vyhodyachy-z-domu-29-onlajn-muzeyiv-aby-uriznomanitnyty-uroky/>.
4. Національно-історична бібліотека України. Віртуальні екскурсії музеями України та світу. URL: <https://nibu.kyiv.ua/virttour/museum/>.
5. Музеї України просто неба. URL: <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>.
6. Ютуб/ Канал Ольга Кобильська URL: www.youtube.com/@OlgaKobylska.
7. HiStory: Твоя електронна бібліотека. Атласи з історії. URL: <https://uahistory.co/atlas/>.
8. Learningapps. URL: <https://learningapps.org/>.

